

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Pomnika z 1931 roku Pamięci Piłsudczykom w Niekrasowie

Inwestor: Parafia Rzymskokatolicka p.w. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny
28-221 Osiek, Niekrasów:5

Autor opr: mgr Paweł Sobczyński
dyplomowany konserwator dzieł sztuki nr dyplomu: 7436 WKiRD ASP w Warszawie
25-548 Kielce, ul. Orkana 30/51

Niekrasów, 16 marca 2024

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Kielcach
Delegatura w Sandomierzu
Załącznik do decyzji / postanowienia

z dnia 05.04.2024 nr 116/A/2024

Z up. Świętokrzyskiego Wojewódzkiego
Konserwatora Zabytków w Kielcach

mgr Leszek Polanowski
Kierownik Delegatury w Sandomierzu

Spis zawartości opracowania:

1. Cel i zakres opracowania	str. 3
2. Podstawowe dane zabytku	str. 3
3. Stan zachowania obiektu i przyczyny zniszczeń obiektów	str. 5
4. Program prac konserwatorskich	str. 9
4.1 Wnioski i założenia konserwatorskie	str. 9
4.2 Proponowane postępowanie konserwatorskie	str. 10

1. CEL I ZAKRES OPRACOWANIA

Przedmiotem niniejszego opracowania jest program prac konserwatorskich, Pomnika Pamięci Piłsudczykom z 1931 roku usytuowanego w Niekrasowie na działce o nr ewidencyjnym 489/1 obręb 0008 Osiek. Opracowanie zawiera część opisową w której uwzględniono podstawowe dane o obiekcie oraz analizę aktualnego stanu jego zachowania w odniesieniu do przeprowadzonych w marcu 2024 roku oględzin konserwatorskich. W dalszej części opracowania sformułowano wnioski i założenia konserwatorskie a także przedstawiono propozycję rozwiązań technologicznych.

W części fotograficznej zgromadzono dokumentację ilustrującą stan obecny zabytku i jego charakterystycznych zniszczeń.

2. PODSTAWOWE DANE OBIEKTU

Pomnik w formie obelisku usytuowany jest przy gminnej drodze w miejscowości Niekrasów w gminie Osiek na działce o nr ewidencyjnym 489/1 obręb 0008 Osiek.

Fot. nr 1 Pomnik Pamięci Piłsudczykom z 1931 roku w Niekrasowie. Widok usytuowania obiektu.

Obelisk został wystawiony w 1931 roku jako upamiętnienie bohaterów Wojny Polsko-Bolszewickiej. Posiada prostą formę o szerokiej sześcienniej podstawie na którym posadowiono wydłużony, sześcienny obelisk. Obiekt wykonano z szalowanego betonu który obłożono dekoracyjną warstwą lastiko.

Od frontu w górnej części przymocowany jest stary, drewniany krucyfiks, poniżej tablica z brązu z napisem: *"Padli na polu chwały odpierając od granic państwa polskiego pod wodzą Józefa Piłsudskiego nawałę najeźdźców w latach 1918-20"* pod którym umieszczono imiona i nazwiska pięciu poległych. Pod tablicą na linii płaszczyzny cokołu umieszczono wykutego w wapieniu pińczowskim Orła Polskiego w koronie.

Fot. nr 2 Pomnik Pamięci Piłsudczykom z 1931 roku w Niekrasowie. Widok płaskorzeźbionego Orła Polskiego w koronie.

3. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ OBIEKTU

Głównymi przyczynami występujących uszkodzeń są procesy fizyko-chemiczne związane z czynnikami atmosferycznymi, które bezpośrednio wpływają na obiekty wykonane ze spoiwa cementowego w naszej strefie klimatycznej. Ponadto stwierdzono także zmiany o charakterze biologicznym. Analizując stan istniejący zabytku można stwierdzić, że od czasu powstania nigdy nie był poddany działaniom renowacyjnym i konserwatorskim.

Największe zniszczenia do ubytki oraz spękania dekoracyjnej okładziny lastryko. Jego zwarta i sztywna struktura przez wiele lat poddawana była zmianom temperaturowo-wilgotnościowym, które doprowadziły do powstania spękań skurczowych. W ich wyniku powstały szczeliny, w które wnikały wody opadowe doprowadzając podczas ujemnych temperatur do oddziaływania mechanicznego w procesach krystalizacji ciecicy. Obrazem powyższych zmian są ubytki, odspojenia i liczne spękania warstwy lastryko, które w różnym stopniu występują na całej powierzchni obiektu (Fot nr 3,4).

Fot. nr 3 Pomnik Pamięci Piłsudczykom z 1931 roku w Niekrasowie. Widok ubytku warstwy lastryko na krawędzi obiektu.

Fot. nr 4 Pomnik Pamięci Piłsudczykom z 1931 roku w Niekrasowie. Widok charakterystycznych spękań warstwy lastriko

Fot. nr 5 Pomnik Pamięci Piłsudczykom z 1931 roku w Niekrasowie. Widok porażenia mikrobiologicznego na powierzchni cokołu.

Podczas oględzin konserwatorskich na powierzchni obiektu stwierdzono występowanie porażenia mikrobiologicznego w postaci porostów i zielenic (Ryc. nr 5). Penetrują one przestrzeń porowatą poprzez wdzieranie się cieniutkich korzonków w szczeliny betonu, doprowadzając do rozluźnienia jego struktury i powstawania ewentualnych ubytków. Ponadto mikroorganizmy produkują kwasy, które w powolnym procesie niszczą strukturę lastryka i powodują przebarwienia jego powierzchni. Powyższe zmiany w największym stopniu zaobserwowano na cokole pomnika. Ponadto na powierzchni obiektu stwierdzono występowanie nawarstwień i zabrudzeń pochodzenia atmosferycznego.

Zniszczenia posiada także wykonany z wapienia pińczowskiego płaskorzeźbiony herb Orła w Koronie. Uszkodzenia obejmują ubytki formy rzeźbiarskiej powstałych w wyniku czynników mechanicznych i procesów fizyko-chemicznych związanych z procesami wietrzeniowymi skały wapiennej (Fot. nr 6). W obecności wody opadowej uaktywniają się niektóre zanieczyszczenia będące w powietrzu, głównie tlenki siarki, przekształcające węglan wapnia z powierzchni kamienia w gips ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$). W wyniku powyższych procesów tworzy się zwarty nalot, zwany „falszywą patyną”, która jest czynnikiem wpływającym na absorbowanie zanieczyszczeń atmosferycznych. Ponadto powoduje ona zatykanie struktury porowatej w wapieniu, na skutek czego skała nie ma odpowiedniej zdolności dyfuzyjnych i następuje zniszczenie warstw powierzchniowych.

Fot. nr 6 Pomnik Pamięci Piłsudczykom z 1931 roku w Niekrasowie. Widok poważnych uszkodzeń formy rzeźbiarskiej płaskorzeźbionego Orła Polskiego w Koronie.

Ponadto na powierzchni płaskorzeźby stwierdzono występowanie porażenia mikrobiologicznego w postaci zielenic obejmujący obszar całości herbu. Zaobserwowano także miejscowe uzupełnienia zaprawą cementową dolnej krawędzi.

W przypadku tablicy inskrypcyjnej wykonanej z brązu zaobserwowano utworzenie się nierównomiernej patyny charakterystycznej dla tego typu obiektów będących w ekspozycji zewnętrznej. Warto dodać, że do oryginalnej tablicy przytwierdzono nitami mosiężną płytę z grawerowanymi imionami i nazwiskami poległych.

Fot. nr 7 Pomnik Pamięci Piłsudczykom z 1931 roku w Niekrasowie. Widok stanu zachowania tablicy inskrypcyjnej

4. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

4.1 WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Pomnik w Niekrasowie jest nie tylko pamiątką uczczenia bohaterów wojny polsko-bolszewickiej, ale także ciekawym przykładem rozwiązań technologicznych związanych z przedwojennymi obiektami wykonanymi na spoiwie cementowym. Niestety brak w latach ubiegłych działań renowacyjnych i konserwatorskich doprowadziły do powstania poważnych uszkodzeń, które w przypadku braku ingerencji konserwatorskich mogą doprowadzić do nieodwracalnych zniszczeń.

W związku z powyższym proponuje się przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej celem powstrzymania postępującego procesu zniszczeń oraz przywrócenia zabytkowi historycznej estetyki.

W przypadku struktury betonowej obłożonej lastrykiem proponuje się usunięcie zabrudzeń, nawarstwień i porażenia mikrobiologicznego wodą o odpowiednio dobranym ciśnieniu, wzmocnienie strukturalne oraz zabiegi biobójcze. Następnie elementy odspojone należy podkleić żywicami epoksydowymi. Istniejące spękania i ubytki lastryka wymagają uzupełnienia zaprawą cementową o odpowiednim doborze kruszywa jak najbardziej zbliżonego do materii oryginalnej. W końcowym etapie powierzchnie oryginalnie i uzupełnione należy wyszlifować aby uzyskać gładką powierzchnię. Stan istniejący oryginalnego lastryka nie pozwala na uzyskanie pełnego poleru. Dlatego do końcowej hydrofobizacji należy uwzględnić impregnat o właściwościach nasycających barwę podłoża.

Herb z Polskim Orłem należy oczyścić z zabrudzeń powierzchniowych, usunąć wtórne uzupełnienia cementowe i w całości wzmocnić z zastosowaniem uelastycznionego preparatu, opartego na estrach etylowych kwasu krzemowego. Ciemne nawarstwienia powstałe w wyniku procesów wietrzeniowych skały wapiennej zaleca się usunąć metodami chemicznymi tak aby nie naruszyć oryginalnej faktury identyfikującej ręczną obróbkę. Po zastosowaniu środków chemicznych konieczną czynnością będzie wykonanie zabiegów odsalających metodą rozpuszczenia soli do rozszerzonego środowiska. Ważnym działaniem będzie wykonanie impregnacji biobójczej odpowiednim środkiem przeznaczonym do zabytkowych elementów kamiennych. W następnej kolejności ubytki należy uzupełnić konserwatorską zaprawą mineralną barwioną w masie pigmentami ziemnymi pod kolor kamiennego elementu. Wszelkie trudnousewalne przebarwienia odznaczające się na powierzchni wymagają scalenia kolorystycznego mineralnymi farbami laserunkowymi przeznaczonymi do obiektów zabytkowych. Kończącym etapem działań konserwatorskich będzie dwukrotna impregnacja z zastosowaniem wysokojakościowego impregnatu krzemoorganicznego na

bazie siloksanów.

W przypadku tablicy inskrypcyjnej zaleca się usunąć produkty korozji metalu metodami ściernymi a powierzchnię metalu zabezpieczyć specjalistycznym środkiem polegającym na reakcji z powierzchniowymi tlenkami miedzi w celu uzyskania silnej, nierozpuszczalnej, polimerowej powierzchni.

Zabytkowy charakter obiektu oraz specyfika obecnych zniszczeń obligują, iż wszelka ingerencja w ich materię powinna mieć charakter konserwatorski. W związku z powyższym specjalistyczne działania powinny być wykonywane przez dyplomowanego konserwatora dzieł sztuki. Wszelkie zabiegi konserwatorsko-restauratorskie należy wykonać z zastosowaniem materiałów wysokiej jakości a przebieg prac wymaga systematycznej rejestracji fotograficznej. O wszelkich zmianach i nowych okolicznościach, które wynikną w trakcie prowadzonych prac konserwatorskich należy obligatoryjnie poinformować służby WUOZ w Kielcach – Delegatura w Sandomierzu

4.2 PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

4.2.1 PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE DOTYCZĄCE POWIERZCHNI LASTRYKOWYCH OBIEKTU

1. Usunięcie wodą o odpowiednio dobranym ciśnieniu nawarstwień luźnych oraz porażenia mikrobiologicznego w postaci mchów i porostów.
2. Wzmocnienie strukturalne osłabionej struktury z zastosowaniem uelastycznionego preparatu, opartego na estrach etylowych kwasu krzemowego.
3. Całościowa dezynfekcja mikrobiologiczna za pomocą roztworów wodnych preparatów specjalistycznych nie zawierających środków powierzchniowo czynnych i metali ciężkich.
4. Podklejenie odspojonych elementów z zastosowaniem żywic epoksydowych
5. Uzupelnienie ubytków i spękań zaprawą na wysokojakościowym cemencie portlandzkim z zastosowaniem kruszywa jak najbardziej zbliżonego pod względem frakcji i kolorystyki do oryginału.
6. Wyszlifowanie materiałami ściernymi materii oryginalnej i uzupełnień do gładkiej powierzchni
7. Wykonanie impregnacji hydrofobizującej reaktywnym, oligomerycznym roztworem siloksanowym przeznaczonym do hydrofobizacji materiałów porowatych, o właściwościach nasycających barwę.